

KAFDAĞI

Cilt6, Sayı:1, Haziran 2021, 14-24
DOI: 10.51469/kafdagı.942876

Gönderim Tarihi: 25.05.2021

Kabul Tarihi:24.06.2021

KIRGIZLARIN MİLLÎ LİDERİ BİŞKEK BAATIR (ADI KALAN KAHRAMAN)

Bishkek Baatur, The National Leader Of The Kyrgyz (The Hero Whose Name
Remained)

Zalina ADOBAŞEVA

Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Kırgızistan, Bişkek, zalina.adobasheva@mail.ru
ORCID ID: 0000-0003-0138-9559

Kadri AĞGÜN

Dr. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Kırgızistan, Bişkek, kadri.aggun@manas.edu.kg
ORCID ID:0000-0003-1432-7656

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Kırgızistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra Kırgız tarihine olan ilgi daha da artmıştır. Cumhuriyet tarihinin derinden incelenmesine, Kırgız tarihine yön veren liderlerin katkılarının objektif değerlendirilmesine, onların tarihteki rolünün araştırılması için uygun şartlar oluşturulmuştur. Kırgız halkı için hizmette bulunan kahraman ve önderlerin yaşamları Kırgız tarihi için önem arz etmektedir. Bu konuda Kırgız tarihinin gelişmesine katkı sağlayan ve Kırgız Cumhuriyeti'nin başkentine adını veren Bişkek Baatur'un rolü etkili olmuştur. Kırgız kahramanlarını bir araya getiren, büyük bir ordu kuran, Kırgızistan'dan Cungar (Kalmık) birliklerinin sürülmesi ve çıkarılmasına önemli katkılar sağlayan ve XVIII. yüzyılda Cungar (Oyrot) işgalcilerine karşı savaşan Kırgız ordusunun komutanlığını yapmış olan Bişkek Baatur tahminen 1700 — 1755-57 yılları arasında yaşamıştır. Aşağıda Bişkek Baaturun hayatı hakkında daha detaylı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milli Lider, Baatur, Şecere, Kahramanlık, Kırgız Ordusu

Abstract

Since the independence of Kyrgyzstan, interest in Kyrgyz history has also increased further. Conditions were created for a deep study of the history of the Republic, an objective assessment of the contributions of its leaders, who made up the history of the Kyrgyz, and an investigation of their role in history. The exemplary lives of the historical people who served the Kyrgyz people have gained great importance in history. In this regard, the role of a leader such as Bishkek baatur, who contributed to the development of Kyrgyz history, was influential. Bishkek baatur, who brought together Kyrgyz heroes, built

a large army, made a significant contribution to the exile of Cungar (Kalmik) troops from Kyrgyzstan and commanded the Kyrgyz army fighting against Cungar (Oyrot) invaders in the XVIII century, lived for an estimated 1700 — 1755-57 years. Below is more detailed information about the life of Bishkek baatir..

Keywords: National Leader, Baatir, Genealogy, Heroism, Kyrgyz Army

Giriş

Kırgız halkı tarih sahnesinde yerini aldığı günden bu yana milli kimliğini ve kültürel özelliklerini koruyabilen uluslardan birisidir. Kırgızların milli ve kültürel özelliklerini koruyabilmelerinin en önemli nedenleri arasında her dönemde feraset sahibi, hayatlarını halkı ve vatanı uğruna feda edebilen liderlerinin olması gösterilmektedir. Hanlıklar dönemi, Çarlık Rusya ve Sovyetler döneminden bağımsızlığa gelinen sürece kadar Kırgız milli kimliği ve kültüründe bir devamlılık söz konusudur. Kırgızistan'ın bağımsız olmasıyla birlikte Kırgız tarihine olan ilgi giderek artmıştır. Kırgız tarihine yön veren ve gelişmesine katkı sağlayan liderlerin ve aydınların rolü toplumsal alanda etkili olmuştur.

Bu bağlamda son zamanlarda Kırgızistan'ın başkenti Bişkek¹ şehrinin ismini taşıyan Bişkek Baatır² hakkında çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Bişkek adının çeşitli efsanelere dayandığı tezini savunan araştırmacılar vardır. Bişkek Baatır diğer adıyla “Er Kobok Uulu Buta”nın 1700-1755-57 yılları arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Bişkek Baatır Kırgız kahramanlarını ve beylerini bir araya getirerek büyük bir ordu kurmuştur. Kırgızistan'dan Cungar (Kalmık)³ birliklerinin sürgün

¹ İpek Yolu üzerinde bulunan ve kervanların dinlenme yeri olan bölgede, 1825'te Özbek hanı Hokand'a bir kale yaptırdı. Ruslar 1862'de kaleyi yakıp yıkarak bölgeyi ele geçirdiler. Önceleri kalenin yerini gamizon olarak kullanan Ruslar, zamanla kenti geliştirip Pişpek olarak adlandırdıktan sonra Rus köylülerine verimli topraklar vererek onların bölgeye yerleşmelerini sağlamıştır. 1926'da şehir yeni kurulan Kırgız Sovyet Cumhuriyeti'nin başkenti olmuştur. Yine 1926'da kentin adı, Rus devrimlerinde önemli roller oynamış, Lenin'in yakın arkadaşı ve Bişkek doğumlu Mikhail Frunze'nin anısına Frunze olarak değiştirilmiştir. Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasından sonra, Kırgızistan 1991'de bağımsızlığını kazanınca, kentin adı Bişkek olarak değiştirilmiştir.

² Baatır: Kırgızca'dan kahraman (Bahadır) olarak çevrilmektedir.

³ Kalmuklar veya Kalmıklar, Batı Moğol halkı Oyratlar'ın 17. yüzyılda Cungarya'dan Hazar Denizi'nin batısına göç etmiş olan koludur. Oyratlar, Orta Asya'da bugünkü Kazakistan, Rusya, Moğolistan ve Çin sınırları içinde kalan bölgede yaşamaktadır. 1368'de Moğol Yuan Hanedanı'nın devrilmesinden sonra, Oyratlar Doğu Moğollarının karşısında zorlu bir rakip olarak ortaya çıktı. Batı Moğol boyları

edilmesinde önemli katkılarda bulunmuş ve XVIII. yüzyılda Cungar (Oyrot) işgaline karşı savaşan Kırgız ordusunun komutanlığını yapmıştır. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin başkenti Bişkek şehri adını, Kırgızların milli lideri olan Bişkek Baatır'dan almıştır.

Bişkek Baatır'ın Şeceresi

Bişkek Baatır'ın gerçekten yaşamış olduğuna dair araştırmalar XX. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Bişkek Baatır'la ilgili yazılı kaynaklar kesinlik içermemektedir. Bunun sebebi olarak, Bişkek'in bir manapın⁴ soyundan gelmemesi, sıradan bir boyun üyesi olması etkili olmaktadır. Tarihi vesikalar incelendiğinde Bişkek Baatır'la ilgili bilgiler sadece şecereelerde bulunmaktadır.

Bişkek, Solt boyunun Çaa kolunun içindeki Cooçalış boyundan gelmektedir. Cooçalış boyu hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Bazı şecere uzmanları, Cooçalış'ın Çaa tarafından bulunan koruyucu bir çocuk olduğunu söylerken, bazıları ise onu Çaa'nın cariyesinden doğan bir çocuk olarak tanımlamaktadır. Her iki durumda da Cooçalış, Solt boyunun bir parçası olmaktadır (Coldoşov, 2021, s. 6).

1950'lerin başında Salto boyunun büyükleri tarafından toplanan belgelere dayanarak, Abramzon, Cooçalış kabilesinin, Solt boyu içindeki yedi kabileden birisi olduğunu yazmıştır. Bu kabileler, Beş Köörük, Maake, Şalta, Cooçalış, Tölök ve Kögöy'dür (Abramzon, 1999, s. 656). Abramzon'a göre Colt boyunun meşhur manapı Tülooberdi öldükten sonra oğulları bölgelerini miras olarak bölmüştür. Solt boyunun kurucusu Cooçalış'tın, Kenen ve Belek adında iki oğlu vardır. Abramzon'a göre Bişkek, Kenen'in oğlu Konul'un oğludur (Abramzon, 1999, s. 656).

Ünlü Kırgız şecere uzmanı Musa Baygariov'a göre Bişkek Baatır'ın şeceresi şu şekildedir:

Çaa'dan Cooçalış, ondan Kenen ve Belek doğmuştur. Kenen'in oğulları, Kempireek, Temir, Bişkek, İtayak ve Eser'dir. Kempireek'in çocukları da Kudayberdi, Esenkul, Riskeldi, Kazakbay ve Borku'dur. Temir'in çocukları Bolot ve Camtır'dır. Bolot'un çocukları Konuş, Baatay,

kendilerini Dörben Oyrat (Dört Oyratlar) olarak adlandırmaya başladı. Çin'deki Ming Hanedanı ve onu takip eden Mançular, yaklaşık 400 yıl boyunca Moğolistan'ın hakimiyeti için askeri bir mücadeleye giriştiler. Sonunda 1757 yılında Cungaryadaki Oyratların da yenilmesiyle Moğollar Çin egemenline girdi. (Grousset, 1970, s. 502-541).

⁴ Manap, Sovyet iktidarına kadar, Kırgız halkını yöneten üst düzey aristokrattır.

Canış, Olcotay, Bokobay, Kencekara, Arboz ve Karabek'tir. Konuş'tan olan çocuklar da Nayman, Beki, Beki Karaç, Niyazbek, Kamanbay, Turusbek'tir. Belek'ten ise, Carban, Könül, Çayış doğmuştur. Carbadan, Karbit, Borcoldoy, Kuttubay, Noorus, Cakşılık isimli çocukları olmuştur. Könül'den Ayuu, Catkın, Berdike, Apı, Olcoçular adında çocukları olmuştur. Carbandan, Tayşak, Canıke, Alike, Kalça isimli çocukları vardır. Kuttubaydan olan çocuklar ise, Beki, Çangıl, Çalkan, Tölögön'dür. Hoorus'tun çocukları da Kaçı, Mamış, Adil'dir. Cakşılık'tan olan çocuklar da Ulan, Ermek, Koçkorbay ve Böke'dir.

Cooçalış'ın çocukları Kenen ve Belek'tir. Belek öldükten sonra eşinin küçük kardeşi Kenen'le evlenmiştir. Kenen'in Bişkek isimli çocuğu olmuştur. Bişkek iyi bir hayat yaşamıştır. Halk tarafından saygı duyulan bir kişi olmuş ve seksen yaşından fazla yaşadığı belirtilmektedir (Coldoşov, 2021, s. 7).

Kırgız edebiyat araştırmacısı Umetaliev, Bişkek Baatır hakkında Kırgızistan Medeniyet gazetesinde 1970 yılında bir yazı yayımlamıştır. Umetaliev kendisinin de Bişkek Baatır'ın soyundan geldiğini iddia etmektedir. Umetaliev, Bişkek'in tarihi bir kişilik olduğunu yazmıştır. Şecere uzmanı Umetaliev, Bişkek'i bir kahraman olarak nitelendirirken onun kahramanlıkları hakkında net bilgiler verememiştir (Umetaliev, 1970, s. 171). Esengül Törökan ise, Bişkek'in Kenen'in Cediger boyundan Kudake'nin kızı Kubul'dan doğduğunu yazmaktadır (Törökan Uluu, 1995, s. 43).

Umetaliev ve Törökan'a göre Bişkek Baatır, Solt boyundan gelen her şeyi kendi çabalarıyla başaran sıradan ve çalışkan bir insan olarak anlatılmaktadır. Bişkek'in özelliği kitlesel göç döneminde Kırgızlara hayvancılığın yanı sıra tarımı, ev inşa etmeyi öğreten ilk insanlardan birisi olarak yer almaktadır. Bişkek'in bu çabaları o zaman Kırgız toplumunda yenilikçi bir davranış olarak görülmektedir (Coldoşov, 2021, s. 10).

XV. yüzyıl sonları ile XVI. yüzyılın başlarında Moğol istilalarından sonra dağılmış Kırgız halkını birleştirip toparlayan Tagay Biy'in⁵ büyük oğlu Boogorston'un oğlu Eştekin birkaç hanımından 30 erkek çocuğu olduğu söylenmektedir. Oğullarının içinden Solto adlı bir çocuğunun Küntuu, Kultuu ve Çaa isimli üç çocuğu doğmuştur. Bunların içinden Çaa küçükken karnı büyük, bacakları ince, yedi yaşına kadar yürüyemeyen bir çocuk olarak tasvir edilmektedir. Bundan dolayı Solto, Küntuu ve

⁵ Biy: Bey, bir toplum, boy veya bölge yöneticisi; düğünleri, toyları yönetmek için seçilen kişi.

Kultuu'nun gelecekte yiğit, halk kahramanı olması ümidiyle onlara ata binmeyi öğretmiş, gittiği yerlere onları da yanında götürüp özel ilgi göstermiştir (Osmonov, 2012, s. 9-11).

Bir gün Solto, Sançı (sınçı⁶) adlı kişiyi davet edip, Küntuu ve Kultuu'yu sınımış. Böylece Sançı, Küntuu hakkında soy soylayacağını, soyundan iyi insanların türeyeceğini, ama onun soyundan kahramanlar çıkmayacağını söylemiş. Sançı, Kultuu'ya bakıp soyundan güzel kızların olacağını, erkeklerin eğlenceli olacaklarını ve soyundan şarkıcıların, komuzcuların⁷ çıkacağını belirtmiş. Soy soylayacağını, ama onun da soyundan bir kahramanın gelmeyeceğini söylemiş. Bunu duyan Solto'nun üzüldüğünü gören Sançı: "Senin başka bir çocuğun olması lazım, onu getirsene" demiş. Solto ise: "Ne gerek var ona, yürüyemeyen bir çocuktur o" diye cevap vermiş. Bu arada Solto'nun, Çaa adlı oğlu getirilmiş. Çaa'yı gören Sançı çocuğa bakınca; "İşte bu çocuktan namuslu, yiğitler, baatırlar türeyecektir. Eli açık, nesilleri cömert olacaktır. İşte buna iyi bak." demiş. Çaa adlı oğlu yedi yaşındayken karşısından gelen atlardan korkup, korkusundan yürümeye başlamış. (Osmonov, 2012, s. 7-9).

Yürümeye başlayan Çaa hızla güçlenip zamanla halkı yönetebilecek duruma gelmiş ve Kırgız halkını birleştirmeye muvaffak olmuştur (Osmonov, 2012, s. 9). Çaa'nın Bölökbay, Talkan, Cooçalış ve Tata adlı dört çocuğu olmuştur. Makaleye konu olan Bişkek Baatır, Çaa'nın bu dört çocuğundan biri olan Cooçalış'ın torunudur. Cooçalış'ın Kenen ve Belek adlı erkek çocukları vardır. Kenen'in eşi Köpuul, Ala Buka'da kımız yaparken doğum sancıları başlamış ve bir erkek çocuk doğurmuştur. Bişkek Baatır, Bişkek Kenen Uлуу (XVIII. yüzyıl) Kırgız Solt boyundan gelen bir kahramandır (Kanimetov, 2016, s. 46). Baatır yaklaşık 1702 yılında Güneyde dünyaya gelmiştir. Bundan dolayı çocuğa Bişkek⁸ adını vermişlerdir. Bişkek Baatır bu bölgede büyümüş, Kalmık işgalcilerine karşı savaşlarda göstermiş olduğu başarılarından dolayı Baatır (kahraman) unvanı almıştır (Osmonov, 2012, s. 10-11).

Bişkek Baatır'ın Kahramanlığı

⁶ Sınçı, kâhin, danışman, insanların ve hayvanların kalitesini tayin eden, hakikati araştıran bilge kişi.

⁷ Kopuzcu.

⁸ Kırgız diline "pişkek" veya "bişkek" olarak giren Farsça "pişkuh" ifadesi, ilk durumda "ön, ön dağ" (tepe) veya "dağın ön kısmı anlamını taşımaktadır. İkincisi - "mutlu, güzel dağ" ya da daha doğrusu mistik-sembolik bir karaktere sahip "kutsal dağ" demektir.

Bişkek çocukluğundan beri zeki ve gayretli olmasıyla öne çıkmıştır. Bişkek'in herkese yardım etme arzusu halk arasında büyük umutlara yol açmıştır. Yine bir rivayete göre, bir gün Bişkek yolda yürürken geniş bir nehri geçemeyen yaşlı bir adam görmüş. Yaşlı adama dönerek; "Baba, seni ata bindirip, nehrin karşısına geçirmeme izin ver" demiş ve yaşlı adamı kıyıya götürmüştür. Yaşlı adam yardım için minnettar kalmış. Attan inerken Bişkek'e teşekkür ederek ona dua etmiş. Bişkek yaşlı adama dönerek duası için teşekkür etmek isteyince yaşlı adamın ortadan kaybolduğunu fark etmiş. Bu duruma çok şaşırarak Bişkek, yaşlı adamın bu duasından sonra birçok konuda başarı göstermiş. Başka bir efsaneye göre, Bişkek Baatır'ın doğumundan sonra Kurmanbek Han'ın Bişkek'in babasının yanına gelerek kamçı hediye ettiği, oğluna Bişkek isminin verilmesini söylediği ifade edilir. Kamçının büyüünün Baatır'ı yücelttiği ve gelecekte de başka başarılarına neden olduğu söylenmektedir (Kencetayeva, 2012, s. 10).

1740-1750 yılları arasında Kırgızistan'ın kuzey kısmını işgal eden Kalmıklar, Kalmık tahtına Galdan-Tseren'i çıkarmıştır. 1723 yılından itibaren Kalmıklar, Kırgızistan'ın güneyini işgal faaliyetlerinde bulunmuştur (Osmonov, 2012, s. 13). Galdan Tseren'in 1727'de tahta çıkmasının ardından Kalmık feodal beyleri, Kırgızistan ve komşu bölgelere yeni bir saldırı dalgası başlatarak Ketmen-Tyubinskaya vadisindeki göçebe Kırgız kabilelerine saldırmıştır. 1736 ve 1738'de Galdan Tseren birlikleri Bedahşan'a üç kez işgal girişiminde bulunmuştur. Son seferden dönen Kalmık ordusu, Karategin bölgesinde Kırgızlar tarafından bozguna uğratılmıştır (Peskovaya, 1996, s. 208).

1727 yılında Ketmen-Töbö'yü⁹ işgal altına alma harekâtı başlamıştır. 1732 yılında Kalmıklar Ketmen-Töbö'yü işgal etmiş bulunmaktaydı. Kırgızların Sayak boyundan olan Mindibay'ın çağrısı ile üç bin asker Ketmen-Töbö halkına yardıma gönderilmiştir. Kırgız halkının bu bağımsızlık savaşına Bazıl, Niyaz, Cayıl gibi başka baatırlar ile "Bişkek Baatır"da katılmıştır. Oyratlar bu çarpışmada geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu savaştan sonra Kırgızlar kendi gücüne güvenerek Kalmıklara karşı savaşlara girişmişlerdir. Ketmen-Töbö'deki çarpışmadan sonra 1733 yılında Kırgız ve Kazak halkı birleşerek Anarhay'da (Kazakistan'ın Balkaş gölüne yakın yer) Cunganlar ile savaşmışlardır. Bu savaşa iki taraftan da binlerce asker katılmış ve savaş çok kanlı bir şekilde sonuçlanmıştır. Bu savaşta Bişkek Baatır kahramanlık göstererek düşman askerlerini mağlup etmiştir. Bişkek Baatır savaş esnasında Kalmıkların liderinin bayraktarının

⁹ Kırgızistan'da kentsel tip yerleşim yeri. Celal-Abad bölgesi Kara-Kul şehrinin yönetimine tabidir.

başını kesmiş ve düşmanın bayrağını indirmiştir. Bu kahramanlığı için Bişkek Baatıra ‘Tuu cıgar’ (Kırgızcada ‘bayrağı indiren’) adı verilmiştir (Osmonov, 2012, s. 13-15).

Kalmıkların liderliğinde olan Tsevan-Dodçi 1746 yılında Kırgızistan’ın güneyini işgal etme girişiminde bulunmuştur. Hokand ordusunun beyi Abdukarim, Kalmıklara karşı mücadele edememiş ve ordusuyla Kalmıklara katılmak zorunda kalmıştır. Kırgız halkı Kalmıkların barışçıl bir şekilde teslim olmaları teklifini reddetmiş ve savaşa hazırlanmıştır. Söz konusu savaşta Kalmık ordusuna Zaysan-Dorci, Kırgız ordusuna ise Cediger, Adigine, Solto, Sarbagış, Kıpçak boylarını birleştiren Çon Mambet liderlik yapmıştır. 1746-1748 yılları arasında meydana gelen bu savaşta Kırgızlar Kalmıkları Fergana’dan çıkarmayı başarmıştır. Fergana’nın Kalmıklardan boşatılması için yürütülen savaşta göstermiş oldukları kahramanlık nedeniyle Bazıl, Niyaz, Şacıgay, Cayıl, Sıdık ile beraber Bişkek Baatır da halkın saygınlığını kazanmıştır (Osmonov, 2012, s. 15-16).

Bişkek Baatır’a, Kırgızistan’ın güneyinin bağımsızlığı için, Kalmık işgalcilere karşı 1732-1733 ve 1746-1748 yılları arasında meydana gelen savaşlara katılması nedeniyle, her bir savaş ve çarpışmada kahramanlık ve yiğitlik göstermesinden dolayı ‘Bayrak Yıkan’ onursal unvanı verilmiştir (Osmonov, 2012, s. 16).

1757-1758 yıllarında Kalmıkların birçoğu Çin askerleri tarafından yok edilmiştir. Bir kısmı ise Fergana’ya girmiştir. Bunlara karşı savaşta Cediger boyundan gelen Çon Mambet, Sarbagış boyundan olan Mamatkul Biy, Kuşçu boyundan ise Narboto Biy liderlik yapmışlardır. Çarpışmalar çoğunlukla Kök-Art’ta (Celal-Abad bölgesinde) olup, Solto boyundan Bişkek, Cayıl Baatırlar, Sarbagıştan Mamatkul Biyin oğulları Bolot ve Temir, Çon Mambet’in Kanay ve Altay adlı oğulları; Niyaz, Bazıl, Şacıgay Baatırlar katılmıştır. Bu çarpışmaya Erdene Biy liderliğindeki Hokand ordusunun askerleri de katılmıştır. Bu savaşta Kalmıkların askerleri Kırgız-Hokand askerlerinden üç kat fazladır. Kırgız askerleri düşmana karşı ani bir hareketle saldırmıştır. Çarpışma iki gün sürmüş, her iki taraftan da binlerce asker ölmüştür. Bu savaşta Şacıgay Baatır büyük kahramanlık göstererek hayatını kaybetmiştir. Savaştan sonra Erdene Biy savaş galibiyeti olarak yararlılık gösteren iki yüz Kırgız baatırına (yiğitlerine) onur ve ödülleri vermiştir. Erdene Biy’den ödül almaya hak kazanmış olanların arasında Bişkek Baatır da vardır. Kalmıklar ile olan bu savaşta Çon Mambet’in oğlu Kanay vefat etmiş, Mamatkul Biyin oğlu Bolot ise ağır yaralandıktan bir yıl sonra vefat etmiştir (Osmonov, 2012, s. 17-19).

Bişkek Baatır'ın katıldığı son savaş 1759 yılının güz döneminde Fergana'nın doğu eteklerine kadar ulaşmış olan Çin ordusu ile olmuştur. Bu savaşta Kırgız ve Hokand ordusu birleşmiş, dokuz bin kişilik Çin askerinin yedi binini yok etmiştir. Böylece Çing Hanedanlığı'nın Orta Asya'ya savaş seferleri durdurulmuştur (Osmonov, 2012, s. 19).

Bişkek¹⁰ Şehrine Bişkek Baatırın Adının Verilmesi

Bişkek Baatır, Çuy ovasına yerleştikten sonra, verimsiz toprakları müreffeh bölgelere dönüştürmüştür. Tüccarlar bu yerleşim kentine kendi tarzlarıyla "Bişkek" adını vermişlerdir. Rivayetlere göre, tüccarlar ticaretlerini bitirip başka bir ilçeye geldikleri zaman Bişkek'ten geldiklerini belirtirlermiş. Bu sayede halk bu semte "Bişkek" demeye başlamıştır. Çarlık Rusya işgaliyle beraber Ruslaştırılmış toplum, Bişkek adının yerine "Pişpek" adını kullanmaya başlamıştır. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla beraber Kırgız tarihçiler şehrin adını Pişpek'ten Bişkek'e çevirtirmişlerdir. Bişkek şehri 1926-1991 yılları arasında, SSCB döneminde şehri işgal eden Bişkek Sovyet devlet adamı M.V. Frunze'nin adını almıştır (Kanimetov, 2016, s. 46). Frunze¹¹ şehrinin adı bağımsızlıktan sonra Bişkek olarak değiştirildiğinde, söz konusu kişinin gerçekten bir "Baatır" olup olmadığı soruları ortaya çıkmıştır. Kırgız tarihçileri, Rus ve Çin kaynaklarına da başvurarak bu sorulara cevap aramışlardır. Çin kaynaklarına göre, 1760'larda Çuy ovasında büyük bir ticaret merkezi olarak Bişkek bölgesinin bulunduğu anlatılmaktadır.

Bişkek Baatır yaşlılıktan öldüğünde, Tört-Kul adlı bir tepeye (şimdiki Issık Göl Sinemasının bulunduğu yer) gömülmüştür (Kanimetov, 2016: 46). Bişkek Baatır onuruna dikilen Kümbet, zamanla insanlar için bir ibadet yeri olan bir türbeye dönüşmüştür. 20. yüzyılın başında Rusya'dan bir mimar

¹⁰ Profesör D. Saparaliev'e göre, Bişkek'in adı Farsça "ön, cephe" ve "kutsanmış dağ" anlamına gelen kuh "dağ" kelimelerinin birleşimidir. Pishkuh'un kutsal bir dağ olduğunu öne sürülmekte çünkü bölgedeki eski halklar bugünkü Baitik Dağları'nı ziyaret ederek çeşitli ritüel ve festivaller gerçekleştiriyor.

¹¹ Çarlık döneminde on sene kadar sürgünde yaşadktan sonra kaçmayı başardı ve Minsk'teki Bolşevik yeraltı örgütünün başına geçti.13 Aralık 1921 tarihinde Sovyet Rus delegasyonunun başı olarak Ankara'ya geldi ve Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Bu ziyaret esnasında, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir iş birliği antlaşması imzalandı. İstanbul'da Taksim Meydanı'nda bulunan Özgürlük Anıtı'nda Kliment Vorosilov ile birlikte heykeli vardır. Sovyetler Birliği döneminde de Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'e onun şerefine "Frunze" adı verilmişti. Türkiye'ye yaptığı geziyle ilgili anılarını kaleme almıştır. Anıları Ahmet Ekeş'in Rusçadan çevirisiyle 1978 yılında yayımlanmıştır.

kümbeti restore etmiştir. Ancak 1959'da kümbet yıkılmış ve bu alan düzleştirilerek yerine Issık Göl Sineması inşa edilmiştir (Kencetayeva, 2012, s. 10).

1980'li yıllarda, Kırgızistan'ın başkentinin tarihî adının Bişkek olması gerektiğine dair tarihçiler, edebiyatçılar, coğrafyacılar ve farklı alanlardan bilim insanlarının çalışmaları bulunmaktadır. Sadıbakas Ömürzakov, Temirkul Eşenkulov gibi coğrafyacılar; Subakun Begaliyev, Narınbek Alımkulov, Kıyas Moldokasimov gibi tarihçiler; Tügölbay Sıdıkbekov, Cengiz Aytmatov, Keneş Cusupov vd. başkente tarihî adının iade edilmesi gerektiğiyle ilgili fikirlerini dile getirmişlerdir (Çorotegin, 2012, s. 35).

1990 yılında Kırgızistan Genç Tarihçiler Topluluğunun¹² adına Subakun Begaliyev ile Narınbek Alımkulov Moskova'ya gönderilmiş, farklı arşivlerde çalışmalar yapmışlardır. Frunze adının Stalin rejimi tarafından tanındığını kanıtlamışlardır (Çorotegin, 2012, s. 36).

Rus bilim adamı Dmitriy Sergeyeviç Lihaçev'in, Frunze adının kaldırılması ve Bişkek adının geri verilmesi gerektiğine dair girişimleri bulunmaktadır (Çorotegin, 2012, s. 37).

Sonuç olarak tüm bu girişimler ve çalışmalar Kırgızistan'ın başkentine tekrardan Bişkek adının verilmesine imkân sağlamıştır. Cogorku Keneş'in¹³ 5 Şubat 1991 tarihli kararı ile Kırgızistan'ın başkentine tekrar Bişkek adı verilmiştir (Çoroyev, 2012, s. 49-50).

Bişkek Baatır'ın Torunları

1991'de tarihçiler, Bişkek Baatır'ı incelemeye başlamışlardır. Alabuka, Sarı-Çelek, Toktogul, Kara-Kol, Issık-Kul, Bişkek'te 300 aile, Cungal'da 60 aile, Sokuluk'ta 60 aile, Çapaev adlı köyde yaklaşık 15 ve Talas'ın Bakay-Ata ilçesinde Ak-Dobe ve Ozgoruş köylerinde yaklaşık 200 ailenin Bişkek Baatır'ın soyundan geldiği bilinmektedir.

Bişkek Baatır'ın bu torunları 2011'de Bişkek Baatır'a bir anıt dikme girişimini gündeme getirmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak üst düzey devlet yetkililerine başvuruda bulunulmuştur. Ayrıca aynı yıl Bişkek'in 310. yıldönümünün kutlanması önerilmiştir. Bu girişimi önce Cogorku Keneş'in milletvekilleri desteklemiş, halk arasında bir maraton düzenlenmiştir. Tüm bu organizasyonlardan toplanan parayla ülkenin başkentine "Bişkek Baatır" adına büyük bir anıt dikme teklifinde bulunulmuştur (Kencetayeva, 2012, s.

¹² Kırgızistan Tarihçiler Topluluğu

¹³ Kırgızistan'ın Yasama Organı

10).

Bişkek Baatır'ın torunlarının temsilcisi olarak 1909 yılında doğan Abdıldayev Asılkul kabul edilmektedir. Arabistan'da eğitim alan Asılkul, Latin, Arap dillerini iyi bir şekilde bilmektedir. Ünlü yazar Cengiz Aytmatov'un "Birinci Muallim" (İlk Öğretmen) kitabındaki ilk öğretmenin prototiplerinden birisi olarak sayılmaktadır. Asılkul Abdıldayev halkı bir araya getiren, insanlara eğitim veren, halk arasındaki cehaleti ortadan kaldırmaya çalışan bir profil olarak tanımlanmaktadır (Asılkulov, Sarmanov, 2012, s. 59).

Büyük Çüy kanalı kurulurken, Tüz kolhozundaki Bişkek Baatır'ın nesli, kanalın kuruluşuna aktif olarak katılmıştır. Bu çalışmalarda Bişkek'in torununun oğlu Bişkekov Moldokul başkan olarak seçilmiştir (Asılkulov, Sarmanov, 2012, s. 60).

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı başlayınca Bişkek Baatır'ın torunları vatanını korumak için kendi istekleriyle savaşa katılmışlardır. Kurmanaliyev Sarman, Esenkulov Bokuş, İmanaliyev Cılkıç, Moldosanov İşeke, İmanaliyev Ayılçı, Mambetov Tilekmat vd. hepsi otuz yaşın üzerinde iken böyle bir talepte bulunmuşlardır. Bişkek Baatır'ın torunlarından sadece dört veya beşi savaştan sağ dönebilmıştır (Asılkulov, Sarmanov, 2012, s. 60-61).

1957 yılında Tüz, Belek, Çat-Köl çiftlikleri birleşmiş, "Drujba" (Dostluk) adlı kolhoz kurulmuştur. Daha sonra bu kolhoz Sokuluk ilçesinin önde gelen çiftliğine dönüşmüştür. Bu kolhozdan Cogorku Keneşi'nin eski milletvekili İmanaliyeva Sulubek iki kez Sosyalist Emeğin Kahramanı seçilmiştir. Bişkek Baatır'ın annesi tarafından akraba olan Zuurakan Kaynazarova da Kızıl Bayrak İşçi Nişanı ile ödüllendirilmiştir (Asılkulov, Sarmanov, 2012: 61).

KAYNAKLAR

- Abramzon, C.M. (1999). *Kuzey Kırgızistan'ın Kırgız Halkının Etnik Oluşumu/Kırgız ve Kırgızistan Tarihi Boyunca Seçilmiş Çalışmalar*, Bişkek.
- Asılkulov, E., Sarmanov, T. (2012). *Bişkek baatırın urpaktarı*. Ö. Osmonov vd. (Edit.) Bişkek baatır bayanı (tarihîy oçerk). Bişkek.
- Kencetayeva, C. (2012). *310-letiy Bişkek baatıra*. Erkin Too, 6 noyabrya, № 98, 10.
- Osmonov, Ö. (2012). *Bişkek baatırın ata-tegi*. Ö. Osmonov vd. (Edit.) Bişkek baatır bayanı (tarihîy oçerk). Bişkek.
- Coldoşov, R. (2021). *Bişkek Kim Bolgon? (Tarihîy Taktoo)*, Bişkek.
- Çorotegin, T. (2012). *Ordo şaardın tarihîy atın kalıbma keltirgen eldik tolkun*. Ö.

- Osmonov vd. (Edit.) Bişkek baatır bayanı (tarıhyı oçerk). Bişkek.
- Çoroyev, K. (2012). *Egemendüü Kırgızstandın borboru Bişkek*. Ö. Osmonov vd. (Edit.) Bişkek baatır bayanı (tarıhyı oçerk), Bişkek.
- Kanimetov, A. (2016). *Ata Mekendin Tarihi*, Karakol/Bişkek.
- Peskovaya, T. vd. (Edit.). (1996). *Istoriya Kırgızstana s drevneişiñ vremön do kontsa XIX v.* Bişkek, İzdatelstvo İlim, 208.
- Törökän Uluu, E. (1995). *Kırgız Sancırası*. 2- Cilt, Bişkek.
- Umetaliev, Ş. (1970). Bişkek Bayanı/ *Kırgızistan Madaniyatı*, №15 (171), Bişkek